

Dosud holduje se však sociální politice, která uvádí majitele starých domů v zoufalství, o zvýšení činží ve starých domech nechce se slyšet, ačkoliv by z toho dostal stát a obce 50% a mohly by zvětšený obnos daně použit ke krytí svých závazků v domech nových, garantovaných.

Tento poslední zbytek válečné „sociální“ politiky dosud odstraněn nebyl z bázně, že odstranění nesmyslného privilegia, aby někdo bydlel za stejný obnos v korunách znehodnocených jako plnohodnotných, pobouřilo by nájemníky, jichž je více než majitelů domů.⁷⁾

PŘECHOD OD VALEČNÉHO VÁZANÉHO HOSPODÁŘSTVÍ STÁTNÍHO KE SVOBODĚ OBCHODNÍ A SOUTĚŽNÍ.

117. Ve válce zavedeno bylo státní hospodaření vázané z různých důvodů a zřízeny za tím účelem zvláštní ústředny. Ústředna kovů sbírala měděné součástky strojů, kamen atd. pro vojenskou správu na uzávěrky šrapnelů, disponovala o surovém i starém železe, prikazujíc soukromému průmyslu to, co zbylo vojenské správě. Tato ústředna byla převzata jen za účelem provedení likvidace. O takovéto válečné ústředny však nejde. Hlavně jedná se o ty, které v republice byly zřízeny za dvěma účely: distribučním a finančním. Distribučními ústřednami byly obilní ústav a bramborová komise, ústav pro oleje, mléko a tuky, masná centrála, ovocná ústředna, komise pivovarská, komise pro kosti a umělá hnojiva, oděvna: finančními ústřednami byly lihová, sladová, cukerní, dřevařská a uhelná.

Pokud jde o prvý druh, bylo jeho posláním nakoupiti obilí, brambory, olej, mléko, tuky, maso a ovoce a rozdělití je obyvatelstvu na lístky za ceny pevně stanovené s vyloučením obchodu. O ústavu obilním mluvil jsem již v kapitole o rozpočtu a uka-

zoval na ztráty, které způsobeny státu doplatky na mouku. Tento ústav i s bramborovým oddělením nalézá se v likvidaci. Ústav pro oleje, mléko a tuky zanechal nejprve sběru mléka, pak olejů a tuků a provádí nyní likvidaci tuků průmyslových. Centrála ovocná a zeleninová ztroskotala v r. 1919. Obchod s masem uvolněn v září r. 1920, což mělo za následek zlevnění masa. Oděvna, která chtěla státně oblékat 13·5 milionů obyvatel, ztroskotala, jakmile začal průmysl pracovat. Komise pivovarská byla vlastně jen rozdělovací komisí. Poněvadž ječmene používáno pro výživu obyvatelstva, byl zmenšen pivovarům příděl sladu a komise rozdělovala tento slad jednotlivým pivovarům dle výroby z r. 1913. Komise pro kosti a umělá hnojiva měla jednak sbírat kosti na kostní moučku a přidělovati je továrnám, jednak rozdělovati umělá hnojiva.

118. Důležitější pro stát byly komise líhová, sladová a cukerní, jejichž účelem bylo nejenom regulovati výrobu, nýbrž také vývoz a odevzdávati státu exportní zisky, a proto o těchto komisích potřebí je promluvití důkladněji.

119. Komise líhová vznikla již za Rakouska a účel její byl původně regulovati výrobu lihu tím, že se odňaly zdravé brambory výrobě a ponechány k výrobě lihu a droždí brambory méně cenné. Líh sám, pokud jej nepotřebovala vojenská správa jako náhražky benzínu pro automobily, byl prodáván v tuzemsku. Při vzniku státu československého byl účel její rozšířen.

V Československu je 946 hospodářských lihovarů, kterým přidělen kontingent výrobní 516.720 hl, pracovaly však jen 722 lihovarů. Kontingenty řídí se dle výměry polí členů hospodářských lihovarů, jež byla 413.850 ha. V podstatě hospodářské lihovary měly v kraích bramborářských ten účel, aby tyto chudší, horské kraje mohly brambory zpracovati na líh, který lépe zpeněží, a mohly použití výpalků k výkrmu dobytka. Zpracovati smějí jen brambory. Vedle těchto hospodářských lihovarů je ještě 37 liho-

varů průmyslových, které zpracují melasu a kukuřici na lih a z nich má 13 droždárny. Výroba v lihovarech průmyslových byla v kampani 1918/19 203.993 hl, 1919/20 224 600 hl, 1920/21 306.818 hl. Rafinerií lihu je 27 s rafinační kvotou (kapacitou) 1,690.000 hl, z níž však využito v kampani 1918/19 14,4%, 1919/20 33,7%, 1920/21 26%. I v těchto poválečných letech nebylo totiž dovoleno zpracovávat brambory zdravé, takže plné kontingenty nebyly dosaženy.

Stát zdanil velmi silně lih v konsumu a určil prodejní ceny všech druhů. Vývoz do ciziny byl zařízen tak, že určena byla přejímací cena a oč byl lih do ciziny prodán draže, byl zisk státu.

Takovýmto způsobem zapláceno z vývozu státu v kampaních

1918/19	35,000.000
1919/1920	376,759.000
1920/1921	186,076.549
1921/1922 dosud	65,000.000
úhrnem	<u>662,835.549</u>

Ovšem i zde hrálo znehodnocení valuty značnou roli, poněvadž domácí cena přejímací byla stanovena v korunách, a eventuelní pokles koruny zvyšoval, její vzestup snižoval ciferní zisky. Ve skutečnosti šlo zde o prodejní monopol líhový. Bude-li možno jej udržet, lze těžko říci, poněvadž až bude uvedeno do pořádku Polsko a Rusko, bude lihu na trhu tolik, že těžko bude lze udržeti dosavadní vysoké ceny, a je nebezpečno pro stát, aby měl monopol na zboží, jež z velké části musí exportovati. Líhová komise sice dosud existuje, pracuje se však na organizaci volné, v níž by měl stát jen kontrolu a podíl na exportním zisku, který bude jistě značnější než při provádění exportu byrokratickým způsobem.

120. Komise sladová byla organizována podobně jako líhová. Český a moravský (hanácký) slad byl světoznámou markou a jednalo se o to, zachovati si trhy. Bylo škoda semletí sladařské ječmeny na mouku, nýbrž bylo jistě lépe vyvézti slad a nakoupiti

mouku. Za kampaně 1918/19 až 1920/21 sesladováno celkem 11.000 vagonů sladu a odvedeno státu cizích valut za 522 mil. Zisk státu činil v kampani

r. 1918/19	4,273.000.— K
r. 1919/20	205,030.000.— K
r. 1920/21	65,790.000.— K
celkem tedy	<u>275,063.000.— K</u>

Tím udržen byl styk s 9 státy s hodnotnými měnami, kam byl vyvážen slad již před válkou. Po zavedení volného hospodářství s obilím od kampaně 1921/1922 jest vývoz sladu i domácí obchod uvolněn. Závadou dosavadního systému bylo, že pivovarům ukládáno vařiti slabá piva, která vývozu nesnesla a ztrácely se trhy cizozemské, důležité pro vývoz piva, obzvláště plzeňského. Ale špatnou kvalitou piva trpěl domácí konsum, pivo bylo vytlačováno vínem dováženým a platební bilance byla paralysována.

121. Cukerní komise zřízena byla za Rakouska jednak proto, že armáda potřebovala mnoho cukru pro výrobu glycerinu na dělání výbušných látek, jednak proto, že chtěla snížit domácí konsum cukru, aby jí zbyl pro vývoz do neutrálních států. Zavedeny proto zvláštní lístky, přikázáno na obyvatele určité kvantum a ostatek spotřebován jinak.

Převratem odpadlo používání cukru k účelům válečným, a mohlo se pomýšleti na vývoz ve velkém. Z monarchie Rakousko-uherské má území československé 173 podniky, čili 93% kapacity, takže sídlo průmyslu cukrovarského bylo vlastně v zemích našich, kde pěstění cukrovky a výroba cukru dosáhly velikého zdokonalení. Výrobní kapacita cukrovarů československých je asi 12 mil. mt. centů suroviny. Nyní vyrábí se jen polovice, poněvadž vysoké ceny obilí a jiných plodin odvracejí od pěstování cukrovky.

V Československé republice zřízena byla cukerní komise, ponechány cukřenky (příděl konsumu na hlavu obyvatelstva), aby zbylo co možná nejvíce na vývoz, neboť výtěžky vývozu měly zůstatí státu.

Mimo to cukr dodaný podnikům zpracujícím cukr byl prodáván draže, poněvadž i pro ně to byl vývozní předmět.

Výsledky byly tyto:

Cukerní produkce dle čisté váhy:

	Rafináda	Krystal	Surovina	Úhrn v surovinové hodn.
1918/19	1,718.290 q	2,911.367 q	959.633 q	6,237.442 q
1919/20	1,784.670 q	2,389.024 q	316.154 q	5,074.167 q
1920/21	2 800.756 q	3,428.750 q	70.757 q	7,172.394 q

Spotřeba domácí v čisté váze:

	Rafináda	Krystal	Surovina	Úhrn v surovinové hodn.
1918/19	736.360 q	1,729.869 q	370.023 q	3,181.524 q
1919/20	1,170.186 q	1,570.650 q	199.925 q	3,306.240 q
1920/21	1,521.498 q	1,147.937 q	139.200 p	3,183.390 q

V těchto číslech jest zahrnut již cukr dodávaný průmyslu, který ho dále zpracuje a to:

1918/19	1,073.600 q
1919/20	906.340 q
1920/21	317.845 q

Do ciziny vyvezeno:

	Rafinády	Krystalu	Suroviny	Úhrn v surovinové hodn.
1918/19	328.078 q	606.970 q	584.135 q	1,650.090 q
1919/20	1,246.066 q	1,432.076 q	352.149 q	3,405.163 q
1920/21	1,236.023 q	2,336.837 q	71.705 q	4,143.766 q

Ve prospěch státu bylo zúčtováno a vyplaceno:

1918/19 a) z cukru pro domácí průmysl	Kč	100,464.795	
b) z vývozu . . .	Kč	224,319.060	
	úhrnem	Kč	324.783.855

1919/20 a) ze zásob přenesených z minulé kampaně . . .	Kč	19,287.960	
b) z cukru pro domácí průmysl . . .	Kč	250,574.437	
c) z vyvezeného cukru	Kč	2.454,088.765	
	úhrnem		Kč 2.722,951.163
1920/21 a) ze zásob přenesených z kampaně předešlé . . .	Kč	127,226.903	
b) z cukru pro domácí průmysl . . .	Kč	111,864.604	
c) z cukru vyvezeného	Kč	1.725,000.000	
	celkem		Kč 1.964,091.507
	úhrnem . . .		Kč 5.011,826.525

Stát obdržel tedy na těchto přeplatcích domácích i vývozních v kampani 1918/19, 1919/20, 1920/21 obnos 5.011.8 milionů. Číslice i vzhledem k poklesu kursu koruny skutečně ohromná.

Ovšem tyto výtěžky jsou možny jen potud, pokud kurs koruny je nízký a ceny výrobní menší. Pro kampaň 1921/22 ustanovila vláda cenu řepy (i to bylo státem prováděno!) v měsíci březnu 1921 (před tím) na 26 K za mt. cent. Dle výpočtu ceny cukru na světovém trhu ukázalo se, že při této ceně řepy, je zde nebezpečí, že bude stát dopláceti na export, neboť přecházelo se do nové kampaně s velikým množstvím cukru, a nebyla jasna situace cukru kubánského.

Provedena tedy organizace jiná. Cukerní komise zlikvidována a celý cukerní obchod vedl kartel nazvaný cukerní syndikát na svoje nebezpečí. Řepaři snížili cenu řepy na 20 K, cukrovarníci snížili cenu cukru pro domácí konsum i pro vývoz. Ze zisku exportního obdrží stát 50%, řepaři 43%, cukrovary 7%. Cukr uvolněn, což mělo za následek, že domácí spotřeba vzrostla o 33%. Stát opustil toto zajisté dřív-

ve výnosné hospodaření, poněvadž právem lze očekávat, že je po skvělé konjunktúře poválečné, a že přijde na trh konkurent velmi mocný, totiž cukr třtinový. Cukru třtinového bude v kampani 1921/22 vyrobeno asi 10 mil. tun, řepového asi 5 mil. tun. Tento zápas, který nastává řepovému cukru, musí si vybojovatí průmysl svojí iniciativností, zlevněním provozovacích nákladů a dalším zjemněním kvality. K tomu se však nehodí těžkopádná organisace státně-byrokratická.

Ona mohla míti úspěch, pokud nebyl zde konkurenční zápas, a byla skutečná nouze o cukr na světovém trhu. Poněvadž stát vybírá značnou daň z cukru doma spotřebovaného, bude míti mnohem stálejší příjem, pozvedne-li se spotřeba cukru doma, než je onen nestálý, konjunktúře světové podléhající příjem z vývozních přeplatků. Pro kampaň 1922/23 byl zrušen i syndikát a bude úplně volná soutěž.

122. Kdo podívá se na tyto cifry přeplatků z lihu, sladu a cukru a uvědomí si, že činí za 3 leta téměř 6.000 mil. K, a ptá se, kam se poděly, dostane odpověď, která překvapí: utratili jsme je doplatky na mouku a chléb prodávané pod nákupní cenou a ještě se nedostalo 2.200 mil., jež si vypůjčujeme. Kde by byl stát, jeho finance a jeho měna, kdybychom přestali od kampaně 1919 (nemajíce americkou půjčku potravinovou) prodávati mouku levněji, než nás stála. Měli jsme méně dluhů a nepotřebovali jsme zaváděti dávku z uhlí, která průmysl tak těžce tíží a jeho výrobky tak zdražuje!

123. Dřevařská centrála byla vlastně zřízena pro kontrolu vývozu dříví a přestala existovati, když zřízen byl úřad pro zahraniční obchod, který však nyní také likviduje.

Uhelná komise přiřčeněná k ministerstvu veřejných prací přidělovala uhlí. To nyní povlovně pomíjí a úřad jen kontroluje ceny uhlí spíše z důvodů fiskálních k vůli dávce z uhlí. Život její zatím prodloužen do konce r. 1922.

124. Obyvatelstvo si oddechlo, když zbaveno bylo všech těchto vymožeností válečných a mělo pak teprve dojem, že je mír. Je jistě svrchovaně zajímavé, jak málo se po této válce počítalo s psychologíí lidu, jak všecko chtěl dělati stát rozkazem, jak ono komandování válečné mělo přejíti do všeho života. Zatím veškerým obyvatelstvem to bylo pocítováno jako poroba, ne jako dobrodiní, takže největším zástancům vázaného hospodářství nezbylo než kapitulovati. A ukázalo se, že začalo pracovati tisíce a tisíce mozků, aby dobře a lacino vyživilí, ošatili obyvatelstvo, aby ve svobodné soutěži snížili ceny. A to se daří a podaří plně, až se také podnikatelé a obchodníci vymaní z válečného pohodlí, kde za ně myslel stát, a nouze o zboží vylučovala prodělky.

DOSLOV.

Hleděl jsem v této knize zachytiti nejdůležitější problémy poválečné v samostatném státě československém. Válka nezpůsobila jen zpuštění krajín, kde odehrávaly se její děje, nýbrž také zpuštění mysli a srdcí, odhození ideálů a nastolení sobectví, ztrátu lásky a tvořivého společenství a nastolení nenávisti a závisti. Kdokoli chce posuzovati finanční a hospodářské zjevy poválečné, politickou práci těchto dob, nesmí zapomínati na psychologický stav Evropy, který často ukazoval známky massové choroby.

Válka ke všem bédám, zničení výrobních prostředků, ochuzení jedněch, zbohatlictví druhých, přidala ještě těžkou chorobu rozvrácených měn. Léčba byla tak těžká proto, že vymizela pracovitost, a práce pokládána za těžké břímě, nedůstojné svobodného člověka, že zmizela úspornost ve výrobě i spotřebě, a každý navykl si velikým číslům, k nimž vedla znehodnocená měna, a ztratil míru pro požadavky i po-